

MEDLEMSBLAD

Nr. 105

Juni 2005

1905

Unionsoppløsningen blir i disse dager behørig markert over hele landet. Dette nummer bærer også preg av de begivenheter som skjedde på Austmarka i 1905. Vårt avisklipp-arkiv har vært til god hjelp med å beskrive den spente situasjonen i bygda for 100 år siden.

24. juni blir det midtsommerfeiring ved Tunet. 13. august arrangeres Austmarka Marken, 8.-11. september har vi tilbud om tur til Stockholm og 23.-25. september er Historielaget med og arrangerer skog-finsk konferanse på Austmarka. Se side 3-6.

I dette nummer kan dere også lese om lagets aktiviteter, om Plantasjen som hadde sin forløper på Austmarka, om bjørnejakt på Østgårdskogen samt en del annet stoff.

God sommer!

Nytt fra laget

Ryddedugnad på Tunet

Lørdag 16. april var 19 ivrige medlemmer møtt fram til vårens ryddeaksjon på Tunet. Vi fikk raket vekk kvist og lauv, brent søppel og tørt gras og satt ut bord og krakker. En blir beundret over 91-årige Anna Høeghs arbeidsglede hver gang det er ryddedugnad. Det var å ønske at det smittet over på andre og yngre folk.

Mer om dugnad

Hittil i år har vi registrert bortimot 450 dugnadstimer. Dette er meget bra, men det er et fåtall personer som står for de fleste timene. Vi kunne ønsket oss enda flere dugnadsvillige, så vi fikk fordelt oppgavene bedre. I nærmeste framtid er det mulig å delta på Kolbjørnsrud, Mølla, Tunet, Arstun og på Marken. Interesserte kan ringe Åge, tlf. 628 28147. Alle som har hjulpet til med et eller annet etter Marken i fjor, er velkommen til grillfest på Tunet fredag 19. august kl. 17.00. Husk en ting! Alt arbeid for Historielaget skal føres inn i dugnadsboka vår. Den befinner seg i Bråastua på Tunet i sommerhalvåret og på Arstun om vinteren.

Mølla fungerer!

De elektriske motorene ved Holmen mølle er satt i stand, og alt skulle nå ligge til rette for å male korn der til høsten. Til sommeren skal det gjøres noe restaureringsarbeid på kontortilbygget der. I neste nummer vil vi bringe en fyldig beretning om Holmen mølle.

Snekkerstua ved Kolbjørnsrud

Vi har fått kommunens tillatelse til å flytte snekkerverkstedet på Nystuen, Kolbjørnsrud til Tunet. Rivingen er så vidt kommet i gang, og planen er å lagre materialene for så å sette opp huset på Tunet neste år.

Arstun

Lagets nyinnkjøpte lokaler er i ferd med å få full opprusting. Det er kjøpt inn oppvaskmaskin, og en del dekketøy og bestikk er anskaffet i tillegg til det vi fikk fra bedehuset. Nå skal det snekres trapp på framsida, og hele huset skal males utvendig.

Arstun egner seg fint til møter og mindre selskaper for inntil 40-50 personer. De som ønsker å leie lokalene, kan kontakte Grethe og Kjell Eriksen, tlf 628 11677.

Hus er flyttet

Midt på grensa, sør for Linna, lå Frelset. Bolighuset lå i "ingenmannsland", og det hadde sine fordeler når det skulle kreves inn skatt. Når den svenske skattefuten kom, flyttet folket der alt de hadde over i rommet som lå på norsk side, og når norske myndigheter var på besøk, gjorde de motsatt. På det viset ble de frelst fra skatteoppkreverne, og derav visstnok navnet på stedet. Denne bosituasjonen ble nok uholdbar i lengden, iallfall sett fra norske og svenske myndigheters side. Uansett forlot folket der huset og bygde nytt på svensk side like ved. Det tomme huset ble flyttet og står nå på Jorsla i Bogen. Helga, født Gunnarsbråten bodde lenge der, og etter henne overtok Lasse Risberg stedet. Han er vaktmester ved Bogen kirke.

Åge.

Midtsommer ved Tunet

Fredag 24. juni kl. 18.00 ønsker vi alle vel møtt til en uformell midtsommersamling på badeplassen ved Tunet. Grillen er varm, og hver tar med det de ønsker av mat og drikke. Det blir allsang og kanskje trekkspillmusikk. De som tør og vil, inviteres til bading en halv time før.

Skandinavisk skogfinsk konferanse

Austmarka Historielag er medarrangør i en helgekonferanse for finnekultur som arrangeres 23. - 25. september.

Arrangementet starter fredag 23. september kl. 16.00 på Solhaug Kano og Fritid, Austmarka. Her vil Austmarka Historielag presentere seg,

og Tuula Eskeland forteller om finske stedsnavn på de norske finnskoger. Middag kl. 19.00.

Lørdag kl. 9.00 snakker Jan Myhrvold om finske slekter og slektsnavn i området. Kl. 10.00 blir det busstur med omvisere til Slettmoen, Løvhøgda, lunsj på Nedre Øieren, videre til Varaldskogen, Bogen og Kyrkskogen. Turen ender på Austmarka Bygdetun kl. 16.00 med presentasjon av Tunet og FINNSAMs slektsnavnprosjekt. Middag kl. 19.00.

Søndag kl. 9.00 tar arkeolog Ingunn Holm for seg Finnskogen i perioden 1000 - 1600 e. Kr. Kl. 10.45 blir det FINNSAM-ærender som avsluttes med lunsj kl. 12.30.

Konferansen er åpen for alle og koster fra fra 150 til 700 kroner, avhengig av hvor mange dager og måltider du vil ha med.

Påmelding innen 1. september til Jan Myhrvold, Fjellkroken 27, 2022 Gjerdrum, tlf. 977 07604.

Tur til Stockholm 8.-11. september

Vi ønsker velkommen til en utvidet helgetur til Stockholm.

Programmet ser i grove trekk slik ut:

Torsdag 8. september: Start fra Kongsvinger stasjon kl. 9.00, Austmarka (S-lagskrysset) 9.30. Innsjekking på Hotel Malmen i Stockholm på ettermiddagen. Gamla Stan på egenhånd. Middag på hotellet.

Fredag: Etter frokost på hotellet drar vi på båttur i skjærgården og deretter til Drottningholm.

Lørdag får vi en tre timers guidet rundtur med buss i byen. Deretter besøk på Stockholm slott.

Vi skal også prøve å flette inn Skansen, Nordiska Museet, Waldemars Udde og Riddarhuset så sant timeplanen holder.

Turen vil koste i underkant av 4000 kroner og inkluderer buss, billetter, hotell og alle måltider i Stockholm. Tillegg for enkeltrom kr 980,-. Berg Skysstasjon er teknisk arrangør og vil ha påmelding innen 1/8 til tlf. 908 79105 (Ine).

Gaver til laget

Fra Terje Solvin, Tårnåsen: To sigarettesker i blick, den ene er fra tida da J.L. Tidemanns Tobaksfabrik hadde avdeling i Charlottenberg. 37 stk. aviser, "17. mai", 1. årgang 1894, utgitt av Arne Garborg.

Fra Leif Ola Bottilsrud: Utebord og krakker i ett, to jernskinner som kan brukes ved tømmerinntaket på saga vår, seks betongsteiner til grunnmur.

Til auksjonen på Marken har vi foreløpig fått følgende: Fra Birger Johannessen, Oslo: Veggklokke (ca. 80 år), kaminur og gammelt kaffeservise (6 pers.)

Fra Eva og Reidar Sæther: Hustelt m/innertelt, brukt to ganger, gamle lampetter, skrustikke, Flymo grasklipper og Diamant herresykket (overhalt).

Fra Åse Marit og Kjell Finbråten: Salong i god stand.

Fra Alice Bang og Anny Strand: Div. smågjenstander

Hjertelig takk for gavene.

Austmarka Marken

Lørdag 13. august kl. 11.00 ønsker vi velkommen til Austmarka Marken på Bygdetunet. Det blir høytidelig åpning av arrangementet før selgerne ved bodene slipper til med sine varer. De som er sultne og tørste kan få kjøpt tradisjonsmat og forfriskninger både på Tunet og i lagets lokaler Arstun som ligger like ved.

For barna blir det snekkerverksted, fiskedam, hesteskokasting, ridning og brannbil som tar de unge med på "utrykning".

Ellers blir det slektservice i Bråstua, demonstrasjon av stubbebryter og oppvisning av artister. Vi skal også ha defilering med veteran-motorsykler og oppfordrer de som har gamle tohjulinger å stille opp. Kl. 16.00 holder Historielaget auksjon i paviljongen Stråhatten. Vi har allerede fått mange fine ting og ønsker oss flere som kan komme under hammeren. Hvis noen har brukbare gjenstander, kan de henvende seg til Finn Lindberg, tlf. 628 28680. De som skal ha bodplass, ringer Åge Sørmoen, tlf. 628 28147.

For å få inn penger til lagets aktiviteter tar vi entré på Marken i år, kr. 20,- for voksne over 15 år, barn gratis.

Glem ikke at vi starter så smått kvelden før, fredag 12/8 kl. 21.00. Det blir samling rundt nyingen der den svenske trubaduren Urban

Andersson leser dikt og synger viser. Vi fyller på med trekkspill-
musikk utover kvelden, så det er mulighet for en svingom. Salg av
kaffe og forfriskninger. Entré kr. 50,-.

Hyggelig hilsen

*Austmarka Idrettslag arrangerte orienteringsløp med samling på
Bygdetunet den 7. mai, og en av deltakerne var Sidsel Graff Iversen
fra Stabekk. Noen dager seinere kommer et brevkort fra henne med
følgende tekst:*

9/5 -05

Kjære Oddvar Jakobsen!
Jeg melder meg herved inn i historielaget
Sidsel Graff Iversen f. 14.03.1948,
Adresse Blåsen 3a, 1369 Stabekk.
Gleder meg til å få tilsendt medlemsinformasjon + giro.

Tilknytning til Austmarka-traktene.

Min mormor kommer fra området (Anna Millianna Eriksen f. 2.12
1896 på Håkerud, evnt. Løvkjølen). Foreldrene flyttet til Oslo mellom
1899 og 1901, men hun bevarte en tilknytning og snakket en god del
med oss barnebarna om Austmarka og slekten. Jeg har fått utskrift av
slekten på hennes fars side (Peder Eriksen Løvkjølen) i mange ledd og
ser jo der mange gårdsnavn i området + en del finske navn. I går, etter
o-løpet i Austmarka sentrum, var jeg oppe på Løvkjølen og så på
restene etter plassen. Rart å se!
Peders mor (Ragnhild Pedersdatter f. 4/9 1848) satt tilbake som enke
på denne plassen med 3 barn i alderen 1 - 6 år i 1877. Utrolig at de
klarte seg, og t.o.m. må ha klart seg ganske godt.

O.J.

Bjørnejakt på Austmarka

De større gårdene på Austmarka hadde utslåtter som de kalte vanger.
Det var her på Brødbøl ulike navn etter gårdene. Det var Embret-
vangen, Østgårdsvangen, Auvnstuvangen og Nystuvangen. Felles
navn på dem alle var Lauvkjølvanga. Her slo gårdbrukerne graset og
hadde små løer der de berget høyet under tak, for så å hente det på
vinterføre med hest og slae. Det fans ikke veier på sommeren til
transport. Etter slått brukte de vangene til beite for dyra. Først
kuene og siden hestene, for de spiste ulike grassorter. Min far fortalte
at disse vangene var i bruk på 1890-tallet da han var smågutt. Når de
hadde hestene der på beite, lurte småguttene fra husmannsplassene seg
dit og tjuvlånte hestene til ridning. De gjorde seg bisler til hestene av
vridd vidje og lekte cowboy.

Men jeg skulle fortelle om en bjørnejakt. Det var når kuene var på
beite der, så førte tjenestejentene fra fra gårdene kuene dit om morran
og hentet dem mot kvelden. Ved en slik henting var det ei jente fra en
gård som hadde ansvaret en dag og neste dag fra en av de andre
gårdene.

En dag da jenta skulle hente kuene, møtte hun dem i fullt skjen i
bakken ved Hellbekken der brua over bekken var. Forresten etter min
gamle skolevei ned til Brødbøl. Og på den bakerste kua i flokken som
passerte jenta i vill fart, hang det en bjørn over ryggen på ei kvige.
Men jenta var av den harde stamme, så hun tok ikke til flukt. Hun
hadde ei skiru, også kalt lauvkrok, i handa som hun skulle ta noe godt
lauv med for å lokke kuene med seg heim. Da kviga med bjørnen over
ryggen passerte jenta, kastet hun skirua etter bjørnen, men bommet.
Da vendte bjørnen seg med hodet mot jenta og brølte så hun ble
nedsprøytet med blod.

Kviga klarte seg ned bakken over brua, men i en motbakke på andre
sida av brua knakk hun sammen. Jenta sprang ned til Åsmoen, for der
bodde det en bjørneskytter, og fikk gitt beskjed om hendelsen.
Bjørneskytteren gjorde seg klar og dro opp mot Hellbekkenbrua. Men
da hadde bjørnen spist det han ville av kviga, og siden hadde han båret
den ca. 300 meter nordover etter bekken, og der hadde han begynt å
grave ei grop i myra for å legge kviga i. Kan brummet og holdt et

svare leven, så det var ikke vanskelig for bjørneskytteren å lokalisere den.

Han smøg seg inn på bjørnen på nære hold, og så ropte han: - Vent litt bestefar! Bjørnen reagerte øyeblikkelig, reiste seg opp på bakbeina og så mot skytteren. Da smalt det, og bjørnen falt ned i sin egen grav. Slik har jeg fått bjørnejakten fortalt fra min far.

Rune Skoglund.

Litt om unionsoppløsningen

Da Norge skilte seg fra Sverige i 1905, var det slutten på mer enn 370 års tilværelse som lydrike under Danmark først og deretter Sverige. Norge ble nemlig i 1536 formelt utsløtt som selvstendig rike, og alle viktige avgjørelser på det rikspolitiske plan i Norge ble tatt i Danmark. I 1812 tok Danmark parti for Frankrike, og det resulterte i at de måtte avstå Norge til Sverige ved fredsforhandlingene i Kiel 14. januar 1814. Sveriges Karl 13. ble dermed norsk konge. Vi minnes de fleste av oss Englands krigføring gjennom diktet Terje Vigen av Ibsen der det står: "engelske kryssere stengte hver havn, i landet var misvekst og nød". Videre ser vi bildet for oss fra historieboka som viser engelske krigsskip bombarderer København.

Unionen med Sverige ble naturlig mer og mer upopulær etter som nasjonalfølelsen blant nordmenn vokste utover 1800-tallet. Framgangen i norsk næringsliv, vitenskap, kunst, diktning samt innsatsen i arktiske strøk og innenfor skipsfart økte den nasjonale selvhevdelsestrangen.

Etter lange og vanskelige forhandlinger mellom Sverige og Norge om unionen endte det med at den norske regjering la ned sine verv. Dette kunne ikke kong Oscar II godta, "Da det er meg klart, at noen annen regjering ikke nu kan dannes". 7. juni fattet stortinget vedtak om at ettersom kongen ikke var i stand til å danne ny regjering, ville en ny norsk regjering ta seg av kongens plikter. Kong Oscar II var dermed avsatt, nærmest i en bisetning! Det ble videre vedtatt at løsrivelsen fra Sverige skulle avgjøres ved folkeavstemning den 13. august. Resultatet ble 368 208 stemmer for og bare 184 mot. I tida 31. august til 27. september ble det forhandlet i Karlstad før partene kom til

enighet og undertegnet det som kalles Karlstadoverenskomsten. Norge var nå et selvstendig rike med eget flagg og egen konge.

Kong Oscar avsto tilbudet om at en svensk prins skulle bli Norges konge, og i stedet endte det med at prins Carl av Danmark overtok kongeverdigheten her i landet.

At forholdet mellom Norge og Sverige var anstrengt i åra før 1905 er byggingen av fortet på Vardåsen bevis for, likeens mobiliseringen av store mannskapsstyrker som lå i beredskap på Kongsvinger Festning samt på Lier gård på Granli.

Torbjørn Tjernsberg har skrevet ei bok om austmarkingen Andreas Thorsen. I boka forteller Andreas om "Den store salutten" nyttårsaften 1905, og denne historien er verdt å ta ta med når vi feirer 100-årsjubileum:

"Nyttårsaften 1905 var jeg sammen med min far på en tur til Varaldhøgda. Det var klart vær med barfrost og islag så vi brukte skøyter hele veien fra Austmarka kirke til vi kom over Hærsjøen. Da vi på tilbakeveien var kommet over Igletjern på Skullerudskogen, var klokka 12 på natten. Da hørte vi et smell; det var så øredøvende at vi ble rent sjokkert. Vi ble stående som lammet en lang stund og ventet at hele høgda skulle ramle over oss. Det rullet og ga gjenlyd i alle åser. Dette smellet vakte stor bestyrtelse i hele distriktet og også over på svensk side. Fra Grue Finnskog ble det meldt til Indlandsposten at man hadde hørt et unaturlig smell som måtte skrive seg fra et tordenvær enda man hadde klar himmel. I Värmland mente man at det dreide seg om en underjordisk eksplosjon, da noen hadde oppdaget noen sprekker i fjellet som ikke hadde vært der før. I flere bygder var man ute og avsøkte terrenget uten å finne spor av smellet.

Det gikk et par år innen man fikk klarhet i hva som hadde skjedd. På Austmarka hadde det vært en viss militær oppladning i 1905. Bruene ble underminert om sommeren, men etter Karlstadforliket ble alt dette sprengstoffet tatt opp og samlet på Austmarka Skyss-stasjon. Den ene sønnen og drengen på gården så sitt snitt til å stikke unna en kasse som de aktet å bruke til nyttårssalutt. På nyttårsaften bar de denne kassen bort til Jansrudhamna, plasserte den på et svaberg, ordnet med fenghette og lunte og tente på! Så gikk de over til Karl Haugen som bodde ca. 100 meter unna. Da det smalt, rystet huset til Karl Haugen, og stubbelofleire og mose fra "meddraget" i veggene føk omkring.

Karl og Ingeborg ble naturligvis svært oppskremt og løp ut. Heldigvis hadde ikke huset vinduer på den veggen som vendte mot eksplosjonen. At smellet ble så overhending, skyldtes vel at marken var frosset, og så var det jo en hel kasse sprengstoff.

Dette er et kraftig minne vi eldre på Austmarka har fra unionsoppløsningen".

(Skysstasjonen som Thorsen viser til, lå den gangen på Gran (Hanshaugen), for i bygdeboka står det: "På Hanshaugen var det skysstasjon til 1926, og den hadde nok vært der siden omkring 1880". De to guttene som sto for salutten var Henrik Gran og Hans Bergli.)

Oddvar.

Minner fra grensevakten 1905

I Kongsvinger Rådhus var det minnefest for unionsoppløsningen i september 1930. Kaptein Anstein Myhr holdt tale, og vi gjengir utdrag av talen som sto å lese i Indlandsposten 22/9 1930:

"Sommeren 1905 hadde jeg en tur til Austmarka. Jeg var da blandt annet på Holmen gård, kompaniets senere standkvarter; derfra ute ved grensen og litt inne i Sverige. Senere på samme tur besøkte jeg Henrik Løvhøiden og fikk der rede på en ridevei, som førte inn fra Sverige.

Denne tur til Austmarka var i og for sig interessant, men dobbelt interessant fordi jeg stadig gikk med følelsen av å komme der igjen lenger frem på året. Skjønt man jo ikke direkte kunne tale om krig, som noe man sikkert kunne vente, fikk jeg dog overalt hvor jeg var høre om en usvikelig tro på Norges sak og en urokkelig overbevisning om at man måtte og skulde seire om der så måtte brukes makt.

På Løvhøiden fikk jeg den gamle bestemor der til å tale finsk og Henrik Løvhøiden, som fulgte mig langt på vei da jeg forlot hans gjestfrie hjem, var norsk nok og grei kar.

- - - Det er på Kongsvinger festning. Jeg står foran 4. landstormkompani. Skarp ammunisjon utdeles. Det er skjedd. Der er kommet noe sammenbitt, beslutsomt over kompaniet. - - Så marsjerte vi da i den stjerneklare, kjølige septembernatt fra Kongsvinger til Austmarka. Vi kunde rastet på Pramhus, men kompaniet vilde frem til sitt område uten å overnatte på veien. En og annen sang og litt plystring nu og da

under marsjen, men kompaniet var nokså alvorlig og stille. - - - Ved 2-tiden om natten tok sersjant Arne Næss en runde i det marsjerende kompani og forhørte sig om tilstanden. Han kom tilbake med den beskjed, at dere visste nok hvor Austmarka lå og dere kunde kunde godt marsjere dobbelt så langt om så skulde være.

Klokken 4.45 om morgenen var vi fremme. Kompaniets rappe og stramme ordonans var syklet i forveien og ordnet med kaffe og litt mat, 2-3 timers søvn og så en avdelt styrke (som for å komme hurtigst mulig ut til bevoktningslinjen ved grensen fór avsted i kjerrer og høivogner) ut hovedveien til grensen og så et detasjement til Fæmoen for å bevokte spesielt en ridevei, som der fører inn fra Sverige.

Og så gikk da vakt dagene, noe ensformige, men dog med spenning over de muligheter som kunde komme. Dere husker plankekjøderen som fikk følge av to mann med opplattet bajonett? Og dere husker gränsriddaren som vilde trasse sig til å sykle inn fra Sverige gjennom et stykke Norge og så inn i Sverige igjen. Han måtte da følges tre ganger inn i sitt eget land igjen på samme høitidelige måte.

Så en dag lød der: Forhandlingene i Karlstad er avbrutt. Dere vil erindre, at vi da ventet at nu vilde det bryte løs. Men, det gled over. Og så kom endelig avmarsjen fra Austmarka.

Vi erindrer ordfører Larsmons tale til kompaniet, hans takk på bygdens vegne fordi den hadde følt en trygghet ved å ha vårt landstormskompani som vakt mot naboen og hans takk for kompaniets mønstergyldige oppførsel. Så takket da vi for oss og avmarsjerte. Kommet til en nærliggende skog fikk kompaniet gjøre "patron av gevær" - og sandelig, det skranglet av en patron her og der i magasinene. Av visse grunner var dette interessant og av visse grunner blev ingen bemerkninger gjort.

Alle disse minner - og mange flere - fra 1905 har fulgt mig og følger mig den dag idag og gjør mig takknemlig og glad. Der var ikke en skurrende lyd under hele grensevakten, så det var en udelt glede å være kompaniets sjef. Jeg var likefrem stolt av mitt kompani. Og jeg takker dere idag av hele mitt hjerte for samværet i 1905."

Å.S.

Med landstormen på grensevakt

Arne Omsted forteller stort og smått fra Austmarka
i de spennende høstdagene i 1905

Kaptein Myhr nevner i artikkelen foran en kjapp ordonans som syklet i forveien til Austmarka og ordnet med bevertning grytidlig om morgenen. Han het Arne Omsted, og hans beretning fra grensevakten sto å lese i Glåmdalen 4/3 1955.

Landstormen besto av veteraner i forsvaret. Deres oppgave i 1905 var å bevokte vegene til Sverige og oppholde en mulig innrykkende fiende inntil linjen og landvernet fikk inntatt sine forsvarsstillinger.

På Kongsvinger festning fikk de utdelt våpenkjole, militærhue, ryggsekk og bajonett med belte. Bevæpningen var Jarmanns magasin-gevær for svartkrutt, kaliber 10.55.

Vi tar med utdrag fra Omsteds fortelling:

- - - "Ved Åbogen tok kompaniet en liten hvil. Jeg foreslo for kompanisjefen at jeg skulle sykle i forveien til Holmen for å se om alt var i orden til vår mottagelse - hverken han eller jeg hadde vært der før - og det var han enig i.

Så syklet jeg alene gjennom skogen, frem til der hvor den åpner seg ned mot dalen. På Holmen lå alle og sov, da jeg ved 3-4 tiden om morgenen banket på hos landhandler og brukseier Thomassen. Omsider hørte jeg at piken var stått opp, men hun turde ikke åpne døren før jeg hadde sagt henne hvem jeg var, - jeg kjente Thomassen fra den tid han hadde vært ansatt i Larsens Våbenforretning. Han kom nu selv ned og slapp meg inn. Da han fikk høre at kompaniet skulle "underbringes" i et skytterhus som lå oppe i skogkanten, hvor jeg i mørket ikke hadde sett det da jeg red forbi. Jeg tenkte at kara som, når de nådde frem hadde marsjert hele natten, kunne trenge å få noe varmt i livet. Thomassen hadde brent kaffe i butikken; vi regnet ut hvor mye det trengtes av kaffe og tilsvarende sukker, hvorefter jeg, - uten noen som helst bemyndigelse dertil - for kompaniets regning bestilte tilstrekkelig til hele kompaniet - der såvidt erindres talte ca. 150 mann. Sammen med Thomassens krambodsvenn gikk jeg opp til skytterhuset. Der lå det to mann av jegerkorpset. Dem tok jeg kommandoen over; den ene satte jeg til å hugge ved, bære vann og fyre opp under de to store fest-kaffekjeler. Den andre skulle male kaffe. "Men det fins ingen kaffekvern." "Du har da en teltduk og en tomflaske." Mens han

rullet kaffebønner på teltduken, målte jeg gulvflaten i skytterhuset, og fant at der høyst ble liggeplass på gulvet for 70-80 mann, - omkring halvparten av kompaniet. Der måtte skaffes mer plass for å få "underbragt" alle. - Jo, der var et skolehus som ikke ble brukt. Det leiet jeg - uten å ha noen bemyndigelse dertil. Der kunne høyst skaffes soveplass for 30-40 mann; altså måtte der skaffes mer plass. Jo, der lå et ubebodd hus like i nærheten. Det leiet jeg også for kompaniets regning. Likeså kjøpte jeg og fikk fremkjørt halm til flatsengene.

Kara var nokså trette da de, 3-4 timer etter meg kom traskende etter veien. Jeg trådte frem og gav melding til kapteinen om mine egenmektige disposisjoner. . "Og kaffen er kokt." Denne melding ble mottatt med begeistring. De som hadde tatt med seg litt mat, delte den med dem som ikke hadde noe.

Før de forskjellige avdelinger av kompaniet ble ført til de respektive "underbringelsesrum", spurte kapteinen om det var noen som orket straks å marsjere opp til Sikåen, en mils vei lenger nord, hvor det skulle settes en vaktpost ved en vei som førte over grensen. De som orket, skulle melde seg. Så slitne som gutta var, meldte allikevel nesten alle sammen seg, så det var ikke vanskelig å ta ut de 10-12 mann som skulle danne vaktposten. Mat hadde de ikke, og proviantvognene var ennå ikke kommet. Men det var andre som hadde tatt med seg mat hjemmefra, og før kapteinen hadde fått spurt om det, kom den ene etter den andre og leverte hva de hadde av matvarer, slik at Sikå-troppen fikk det den trengte, og mer til. Slik samfølelse og slik begeistring for den felles sak er det gledelig å se.

Blant den som dro til Sikåen var bestyreren av Grue Finnskog Forbruksforening. Han leiet en kar til å kjøre ranslene og geværene for dem alle og kjøpte underveis melk til dem - alt for egen regning.

Ved Holmen går veien over til elvens østsida og følger denne sydover til Brødbøl, hvor den atter går over til vestsiden og fortsetter langs Utgårdsjøen sydover til grensen. Under broen over elven var det lagt sprengladning med lunte, og 5-6 mann holdt vakt for å sprengre broen, om noen fiendtlig avdeling skulle rykke frem her.

Fra vårt hovedkvarter ved Holmen var det omtrent en mil til Brødbøl. Da jeg var den eneste som hadde sykkel, ble jeg hver dag beordret til å dra ned til Brødbøl som speider for å søke opplysninger om svenske troppebevegelser. Da jeg nødig ville ha den tunge jarmannsriflen med

på sykkelen, lånte kapteinen meg sin revolver; likeså fikk jeg låne hans kikkert.

Enken på Brødbøl hadde telefon som jeg hver dag fikk låne for å prate med kapteinen. Da hun så at jeg hver dag kom innom omtrent ved samme tid, hadde hun alltid mat og kaffe ferdig, når jeg kom. Da jeg en dag hadde kjørt i stykker sykkelen min, sa hun at sønnen hennes, som var død året før, hadde hatt en sykkel som stod på loftet; den fikk jeg låne inntil jeg hadde fått reparert min egen.

Mens mellomriksloven var gjeldende, pleide norske grenseboere å kjøpe bl.a. kaffe og tobakk på svensk side, mens svensker hentet bl.a. mel og flesk i norske krambuier. Jeg spurte gårdsgutten på Brødbøl, hva tobakken kostet i Sverige, og gav ham et par ganger penger til en kvartrull. Han skulle gi seg god tid og bruke både øyne og ører godt for å få rede på om det stod svensk militær nær grensen; men selv måtte han holde kjeft.

Svigersonnen til enken på Brødbøl hadde en liten krambu nær grensen. Han visste at jeg hver dag var innom på Brødbøl, og en dag kom han heseblesende: "Nu nyss var det en fyr i krambua hos meg; han var sivilkledd, men jeg tror sikkert det var en svensk offiser. Han skulle bare kjøpe en eske fyrstikker - "tennstikker" sa han. Jeg fikk mistanke til ham og lurte meg etter ham. Et lite stykke bortenfor gikk han av veien og satte seg på en stubbe, hvor han tok frem noen papirer - jeg tror visst at det var karter. Hvis vi tar bent gjennom skogen, ned til veien han må gå om han skal tilbake til Sverige, kan vi fukke ham." Vi la på sprang ned til veien hvor vi ventet en lang stund uten at det kom noen. Dagen etter traff jeg atter handelsmannen: "Nu har jeg fått vite hva det var for en kar som var inne i krambua i går; det var en sinnssyk person fra Kristiania som er bortsatt i pleie på en av nabogårdene." "Det var heldig at vi ikke fikk slått ihjel ham igår." svarte jeg.

En dag som jeg var på Brødbøl, kom det to karer kjørende med en tom langvogn i veien mot Holmen. "De skulle til sagen der og kjøpe planker." Jeg stoppet dem og befalte dem å vente med å kjøre videre, før jeg gav dem lov. "Om de var svensker?" "Nei da, de var norske." Folkene på Brødbøl kjente dem og opplyste at de begge var svensker og bodde sønnenfor Utgårdsjøen. "Hvorfor skulle dere ljuge da?" spurte jeg. Jeg telefonerte til kapteinen, som ba meg følge plankekjørerne nordover veien og passe på at de ikke fikk se våre vaktposter

eller fikk tale med noen på veien; kapteinen ville møte oss og følge dem til sagen, og når de hadde fått sitt plankelass, ville han geleide dem tilbake til meg, som skulle følge dem til grensen.

Jeg ville prøve å få se mer enn det jeg fikk vite ved å holde meg på norsk side. Jeg satte igjen sykkelen i et sommerfjøs nær grensen og fortsatte skogleies parallelt med landeveien. Denne gikk et sted like under en liten ås, som falt bratt ned mot veien. Kom jeg opp på den åsen, ville jeg få fritt syn et langt stykke inn i Sverige. Det var lite og glissen skog oppe på åsen, så jeg måtte kripe frem til stupet, idet jeg søkte dekning bak de spredte lurvegraner. Her oppe lå jeg flere dager og så ned på veien hvor en hel del svenske soldater drev og arbeidet med noe. Uaktet jeg hadde dem på rifleskudds hold, kunne jeg først ikke begripe hva det var de holdt på med; men gjennom kapteinens kikkert oppdaget jeg at de brøt opp stein og bygget brystvern på begge sider av veien - de ventet øyensynlig et norsk innfall.

Thomassen var vel forsynt med jakt- og fiskeredskaper. Et par eftermiddager da jeg var kommet tilbake fra mine speidertokter, lånte jeg hans fine fluestang og fisket ørret i elven; en annen kveld skjøt jeg en tiur i skogen like ovenfor gården, og en morgen tidlig fikk jeg lånt en harehund på nabogården og skjøt en hare etter en fin los. Et par netter var jeg ute og lystret gjedde sammen med militærlegen.

Alt dette var morsomt nok. Men det var ikke dette som gjorde at de dager jeg lå på grensevakt er noe av den herligste tid jeg har levet. Nei, det var den enighet, den offervilje og det fedrelandssinn som umiskjennelig gav seg tilkjenne både hos mine våpenkamerater og hos alle sivile jeg kom i berøring med i hine uforglemmelige dager.

Å.S.

Tolåa

Vinger bygdebok III, side 415

Tor Bergersen og Anne Hansdatter var brukere av Tolåa. I bygdeboka er Anne oppført som født 27/8 1817. Anne er på side 181 (Linna) oppført som datter av Ole Hansen og Maria Andersd. f. i Lekvatnet. Ifølge kirkeboka så var det en sønn Anders som var født 24/8 1817, ikke ei datter Anne. (Datoen er også feil i bygdeboka). Tar vi for oss

folketellinga for 1900, står det fødested Brandval på Anne, det samme står det i kirkeboka da hun døde i 1901.

Anne var født 26/2 1816 Lystad i Brandval, døpt 17/3 s.å. Konfirmert i Vinger 7/10 1832. Foreldre: Hans Hansen f. 1789 Lystad, død 8/2 1880 Brenna Skansgården. Gift i Brandval 10/3 1811 med Marte Johansd. f. 1781 Hofossmoen, død 2/6 1864 Brenna, Skansgården. Marte var av finneslekten Pentikäinen.

Finn Sollien.

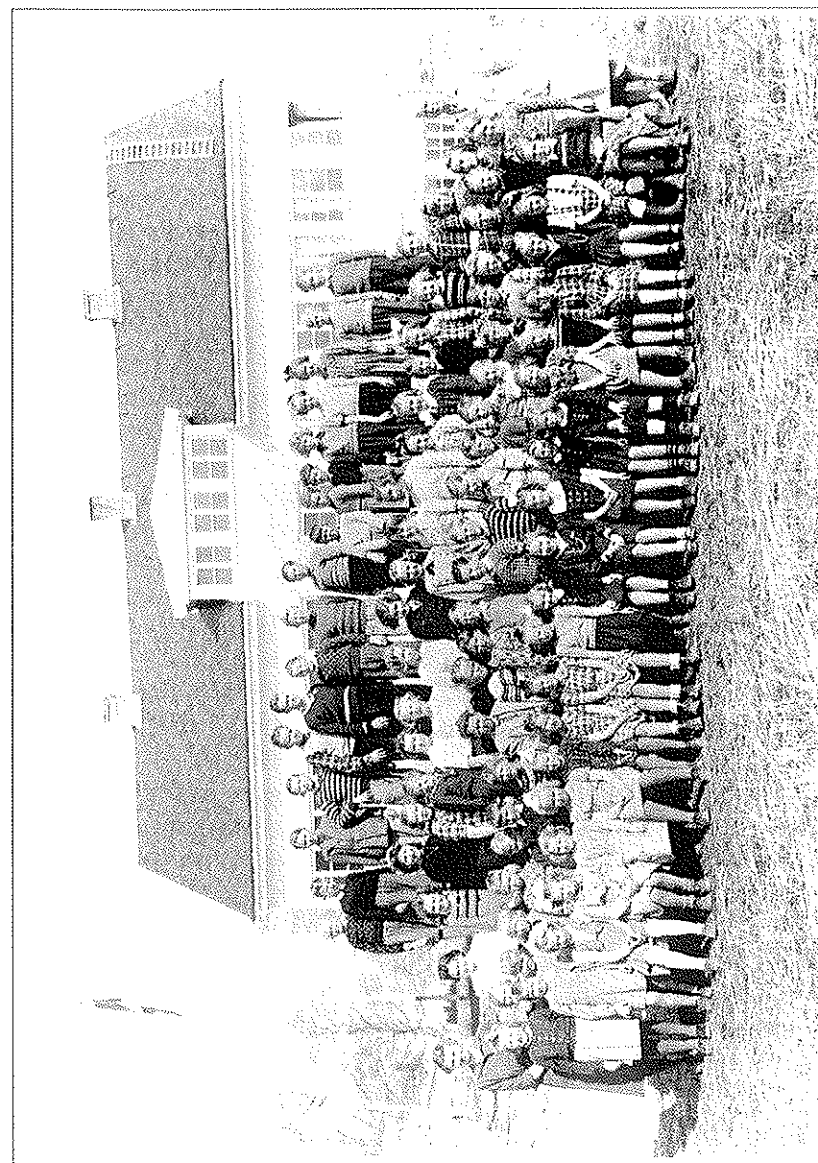
Skullerud skole 1951 - 1952

1. rekke fra venstre: Marit Øster, Gunhild Øster, Åse Berg, Åse Marit Fagernes, Eva Brunsell, Runa Sjøvika, Jorunn Hagen, Asbjørg Nygård, Laila Nygård, Inger Hauger, Evelyn Bratlie, Kari Pramm, Margrethe Fjeldstad, Ragnhild Brunsell, Solveig Brunsell, Reidun Støkker, Lillian Delet, Aud Skarnes, Synnøve Nyland, Berit Skarnes, Gunhild Melbye.

2. rekke: Astrid Johannessen, Ove Lia, Arne Eikåsen, Kjell Johnny Øster, Reidar Volden, Kjell Brunsell, Thorbjørn Høegh, Willy Westby, Helge Holten, Kjell Nordkvist, Halvard Bratlie, Thor Bråthen, Tor Eivind Pramm, John Torp, Rolf Eikåsen, Åge Åsheim, Magne Hansen (Lundhaug), Frank Fjell, Per Thoresen (Møller), Kåre Støkker, Karl Oskar Skarnes, Arve Haugen, Erik Haget.

3. rekke: Lærerinne Ragnhild Skullerud, Berit Asak, Vivi Lund, Unni Vangen, Jorun Svartberg, Berthe Tomta, Randi Olsen, Eivor Håkerud, Eva Hagen, Anne Gunhild Magnusson, Undis Fagernes, Vess Fjeldstad, Grethe Fagernes, Berthe Marie (Maja) Husmo, Eivor Bratlie, Bjørg Randi Bråthen, Kari Hauger, Synnøve Svartberg, Turid Skarnes, Åse Svartberg, Bodil Øverby, lærer Mentz Gaard.

4. rekke: Bjørn Nilsen, Kjell Holmen, Kjell Westby, Hans Otto Pramm, Erik Sjøviken, Henrik Bakken, Einar Tidemansen, Jan Skullerud, Egil Berg, Lasse Åserud, Bjørn Hagen, Vidar Zakariassen (Delet), Betty Brunsell, Laila Tidemansen, Inger Nygård, Svein Lia, Lars Fagernes.

Med slakteku til Åbogen

Terje Bekken forteller fra sin barndom: En forsommerdag i 1936 skulle jeg være med tanta mi, Ingeborg Svartberg, til Åbogen med ei ku som skulle sendes til slakt. For en seksåring var det spennende å komme helt til Åbogen, et ukjent sted med jernbanestasjon. Jeg tenkte nok ikke så mye på hvilke strabaser det kunne bli for en smågutt å gå de tre milene med ei ku som kanskje ikke var så lett å få med seg.

Grytidlig om morgenen sendte mor meg i veg til Pynten, 4 km sørover, der Ingeborg og kua allerede var klar til å ta fatt på ferden. Min jobb var å være "kupeisar", det vil si å gå etter og jage på kua med en pisk når det var nødvendig. Kvisten hadde jeg allerede brukket av ei bjørk og repa lauvet av den. Av en slektning i Oslo som het Jørgen hadde jeg fått et par knebukser i moleskin. Buksene var sterke, men samtidig så stive at de gnog både her og der.

Ferden fram mot Austmarka gikk fint, med mårrassola i ryggen og ei ku som trippet lett av sted. Kua var mager, så jeg kunne telle alle si'beina. Jeg vet ikke hvorfor den skulle sendes til slakt nå foran beitesesongen. Kanskje hadde den en sjukdom. Kanskje ble den ikke med kalv - eller var det rett og slett på grunn av pengemangel . . .

På vegen videre til Høisetra begynte sulten å melde seg, og beina var tunge etter mange kilometer. I Pramhussetra tok vi en rast, for her var det mat å få kjøpt. Her hvilte også plankekjørerene som hadde lass fra Kiær-saga til Åbogen. Jeg syns de var skumle der de satt med store hatter, og noen med skjegg. Men tante Ingeborg kjente noen av dem og pratet lystig, så det beroliget meg.

Den siste strekningen fram til Åbogen ble tung. Jeg var sliten, og det var kua også. Jeg måtte stadig bruke piskene for å få den til å gå. Endelig kunne vi se Åbogen oppe fra Pramhusberget. På stasjonen fikk vi hjelp av stasjonsmesteren med å få kua inn på ei vogn.

Turen heim gikk atskillig lettere. Vi tok bussen til Austmarka Samvirkelag, og da vi kom dit, fikk vi sitte på til Kartbråten med en hestekjører som hadde vært på mølla. Jeg sprang lett fra Kartbråten og heim til Bekken. Såre bein og bukser som gnog var nesten glemt. Tante hadde gitt meg ei hel krone for hjelpa. Jeg kom heim, rik på både penger og opplevelser.

Å.S.

Et blomstereventyr

Plantasjen har sitt utspring på Austmarka

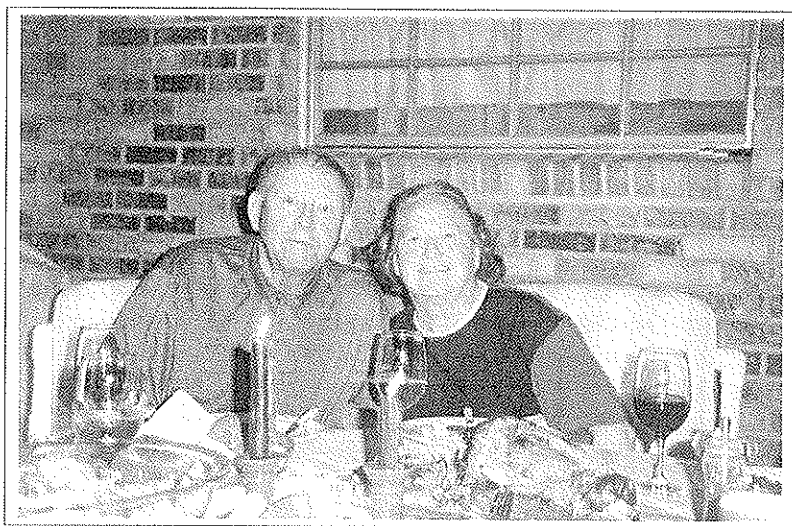
Plantasjen har utviklet seg til å bli Nordens største gartnerikjede. Det hele startet med virksomheten til Kari (f. Husmo) og Martin Gylterud rett etter krigen.

Martin startet så smått på Gylterud der han hadde drivhusbenker og drev fram kålplanter for salg. Litt senere begynte Kari og Martin med benker på Danielhaugen. De leide inn Leif Bekkmann som hjelp. I 1948 tok de opp et lån på 3000 kroner med Arne Hauger som kausjonist. De fikk kjøpt 2,5 dekar tomt av Arne Solberg rett nord for Holmen Mølle, og her satte de opp drivhus. Det meste av byggearbeidet klarte de selv.

- Jeg hadde ingen utdanning for gartneryrket, sier Kari. - Etter folkeskolen var det kun et år på Solbakken Folkehøgskole. Men Martin hadde gått agronomkurs på Sæter og hadde vært gartnerlærling på Skansgården under krigen. Han hadde også arbeidet ved Sole Gartneri på Kirkenær et par år.

Det var et livslangt slit som ventet det unge paret da drivhuset sto ferdig. Barndomshjemmet til Kari, Husmo, ble restaurert og var hjemmet deres fram til midten på 1960-tallet. Det lå et par-tre hundre meter fra gartneriet. I drivhuset var det planter nesten året rundt. Det gikk i agurker og tomater. Jeg husker at jeg var med mor dit som liten først på 1950-tallet. Jeg fikk en tomat av Kari, men torte ikke spise den. Man maulet da ikke pålegg! Gartneriet hadde også blomster. Julegleder var noe nytt da Kari og Martin startet, og det ble en meget populær vare på førjula. Drivhuset ble fyrst med kull, og om vinteren måtte de opp midt på natta og fyre.

Det tok litt tid før gartneriet kunne gi levebrød til en familie. Martin tok på seg tømmerhogst i Hokåsskogen en vinter. Da fikk han isjias og ble liggende et halvt år. Denne tida minnes Kari som ekstra slitensom. Etter hvert fikk Martin kjøpt en gammel Opel lastebil av Gunnar Gransbråten for 3000 kroner. Den hadde drivhus på lasteplanet. Nå kunne han levere tomater til Gartnerhallen i Oslo kl. 6 om morgenen. Senere ble det også kjøpt en gammel buss, og med den kjørte Martin rundt, spesielt i Eidskog, og solgte blomster og grønnsaker.

Kari og Martin Gylterud (Foto: Privat)

De tre barna, Anne Marte, Karl Ragnar og Lars, bodde nærmest i Gartneriet da de var små. Kari husker at Lars var kledd i hvitt om morgenen, men etter en dag i gartneriet var han grønn! Hun forteller også at gutta ikke var noe spesielt interessert i gartneryrket, og det gikk tregt å få dem til å gjøre noe nyttig. Anne Marte var til mye større hjelp. Men det var gutta som førte bedriften videre.

I 1964 var Kongsvinger Handelsgartneri til salgs. Det lå ved Øvre Langfjellsveg og eides av Gunder Larsen. Etter en del overveielse slo Kari og Martin til og kjøpte gartneriet. Det var atskillig større enn det de hadde på Austmarka, med mange, men små drivhus. De kalte det Kongsvinger Gartneri, fra 1970 het det Kongsvinger Hagesenter. Helt lett var det nok ikke å avvikle det de hadde bygd opp på Austmarka. En stund ble gartneriet der drevet ved hjelp av Randi Holseter. Sønnen Karl Ragnar hadde heller ikke lyst til å flytte fra Austmarka, så han bodde et par år hos grandonklene i Ampian.

Virksomheten på Kongsvinger førte om mulig til enda mer arbeid for familien Gylterud. Skjønt første dagen de hadde åpent i juni 1964 kunne Kari telle opp kun 36 kroner i kassa etter dagens handel. Den

første kunden var Ingrid Holth Larsen. Handelen tok seg voldsomt opp etter hvert, og Kari måtte ta natta til hjelp for å binde kranser. De hadde etter hvert fire-fem ansatte når det var sesong for det.

Kongsvinger Handelsgartneri (Foto:Privat)

De små drivhusene ble revet og tre større satt opp. Gamle Gunder Larsen kom da og lurte på om Martin var gal og burde komme på sykehus, ettersom han rev de "fine" drivhusene.

I 1970 kjøpte de et torp i Nord-Värmland og brukte det som planteskole for blankmispel og potentilla. Der kunne det være 12-15 personer i arbeid i vekstsesongen. Sist på 1970-tallet begynte sønnen Ragnar å fatte interesse for gartnervirksomhet på Kongsvinger. Han

deltok litt i foreldrenes virksomhet, og han startet Kongsvinger Planteskole. Et par år senere stiftet han Grandiflora, et landsomfattende importfirma for gjødsel og hageutstyr. Hans bror Lars kom med midt på 1980-tallet. Begge var godt skolert i økonomi og gartnervirksomhet.

17. april 1986 skjedde noe som skulle føre til en enorm utvidelse av virksomheten. Skedsmo Gartneri ble kjøpt opp. Wollebæk som var selger, foreslo at de skulle kalle bedriften Plantasjen. Gartnerkjeden var i gang og har fram til nå utviklet seg jamnt og trutt til å bli den største i Norden. Plantasjen omfatter i dag 65 utsalgssteder i Norge, Sverige og Finland. Den omsetter for over to milliarder kroner og har ca. 2000 ansatte.

Anne Marthe, den av barna som var mest "grønn på fingrene", er professor ved Ås Landbrukshøyskole (nå universitet) og hun har doktorgrad i forskning på plantesykdommer.

Foreldrene trakk seg ut av virksomheten på Kongsviger først på 1990-tallet og flyttet etter hvert til sin barndoms bygd. Martin døde i 2002, men Kari er fortsatt i vigør. Hun tar det nå mer med ro i huset sitt i Ampian på Austmarka. - Det har vært et hektisk og slitsomt liv, sier Kari. Det ble aldri tid til foreningsliv eller hobbyer. Men hun har aldri angret at de startet gartneriet ved Danielhaugen for 57 år siden.

Åge Sørmoen

Spørsmål om slekt

Svar på spørsmål 3/04

Fra: Oddveig Hermansen (f. Eikåsen), Gjøttum

Vedr.: Karen Emilie Kareliusdatter Kolbjørnsrud

Emne: Hvor var hennes mann fra

Spørsmålet sto i blad nr. 103 (des. 2004). Siden da er det kommet to svar som har samme konklusjon, så det er all grunn til å tro at Ole Andersens rette opphav er funnet. Svarene kommer fra Sylvi Borge og Finn Sollien. Sistnevnte skriver:

Karen Emilies ektemann var Ole Andersen f. 14/9 1873 Åberg, Østgården, døpt 12/10 s.år og konfirmert 28/10 1888. Hans foreldre var Anders Olsen f. 28/10 1846 Åberg og hustru Mari Andersdotter f. 10/7 1853 i Tinnhøyden i Gunnarskog. Ole bodde i Køya under

Østgården ved konfirmasjonen. Arb. Ole Andersen Aaberg, Østmarken, avreise fra Kristiania 20/4 1900 med båten Montebello. Billett betalt fra USA. Målet var staten Wisconsin. Ole er ikke innført i avgangslista i kirkeboka 1881-1900.

Karen Emilie fikk presteattest 8/5 1901 som inneholdt opplysninger om dåp, konfirmasjon, altergang og at hun var ubunden (ledig for ekteskap). Karen Emilie Kolbjørnsrud 23 år, avreisedato 24/5 1901 til Boston med båten Angelo. Billett betalt fra USA.

Ole Andersens slekt fins i bygdeboka s. 168. Sylvi Borge opplyser at Ole utvandret til USA sammen med en yngre bror Johan Gustav (tok navnet Gust Anderson). Sylvis oldemor var deres søster. Hun har god kontakt med Gusts etterkommere og vil gjerne at Oddveig Hermansen setter henne i kontakt med Arthur Gerald Andersson i Seattle. Hennes adresse er Sylvi Borge, Finstadlia 81, 1475 Finstadjordet. E-postadr.: sylvi.borge@chello.no.

Nytt fra Austmarka 1930

Brødbølvassdragets Fellesfløtningsforening har hatt årsmøte. Styret består av ingeniør Kiær, formann, Olaf Thomassen, nestformann, H. Dyster-Ås og Terje Bråten. I 1929 ble det fløtet i alt 57 000 kubikk-meter, hvorav 22 000 var sagtømmer som ble skåret på Austmarka. (Indlandsposten)

På Austmarka ble det i 1930 født 43 barn, hvorav 9 uekte, 25 gutter og 18 jenter, 23 døde, 10 menn og 13 kvinner. 38 ble konfirmert, 23 gutter og 15 jenter. (Kongsvinger Arbeiderblad)

Skullerud bro skal bygges om. Kostnadene beregnes til 10 000 kroner. Arbeidet skal skje vinteren 1930-31. Brua var tidligere bygd i tre, men nå blir det lagt jernbjelker med tredekke oppå. (Indlandsposten)

Menighetsrådet har vedtatt at det skal installeres radio i Austmarka kirke med tanke på å overføre gudstjenestene under Olavsjubileet. (Indlandsposten)

Nye medlemmer

Medlemstallet øker jevnt og trutt. Vi kan ønske 11 nye velkommen i Historielaget. Det er vanskelig å vite eksakt hvor mange medlemmer vi har, da det ennå er noen etternølere som ikke har betalt. Disse vil få en siste påminnelse i form av en bankgiro sammen med dette nummeret.

Her er de nye: Solveig Berg og Egil Berg, nyinnflyttet til Austmarka. Knut Skarnes, Turid Hansen, Geir Dahl, Egil Gusterudmoen og May Krogstad, alle Kongsvinger. Petter Hagen, Åsmarka. Roy Lønhøiden, Sander. Ingeborg Wilsberg, Siggerud. Øyvind Rogstad, Oslo.

Adresseforandring

Hvis du har flyttet eller skal flytte, vil vi gjerne ha beskjed om det, slik at du kan få bladet til riktig adresse.

Stoff til neste nummer

Leveringsfrist for stoff til septembernummeret er 31. august. Skal vi få et fyldig og variert blad, er vi avhengig av at våre medlemmer bidrar med stoff. Vi er også interessert i skolebilder og gruppebilder fra arbeidslivet der navnene er kjent.

Utgiver: Austmarka Historielag

Postboks 38, 2224 Austmarka
Redaktør for dette nummer:
Åge Sørmoen, 2224 Austmarka
Tlf. 62 82 81 47
E-post: asormoen@frisurf.no

Medlemskap koster 100 kr. året
Betales til:
Austmarka Historielag
Postboks 38, 2224 Austmarka
Gironr. 1840.16.29625

Trykt i 600 eksemplarer